

СТВОРЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ НАВЧАЛЬНО-КНИЖКОВИХ КОМПЛЕКСІВ ДЛЯ ВНЗ: ПОСТАНОВКА СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ*

Андрій ГІРНЯК

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи
Національного економічного університету,
(м. Тернопіль)
Copyright © 2011

*“Цивілізована людина
псує собі зір телевізором,
а культурна – книгою”
(Бауржан Тойшибеков)*

У статті визначено навчально-книжковий комплекс (НКК) як основну категорію сфери психодидактичного проектування навчально-методичних комплексів дисципліни та системи навчальних засобів загалом, обґрунтовано соціокультурну та суто психологічну актуальність подальшого дискурсу зазначеного упередження, виокремлено змістові центри психологічного проектування НКК та запропоновано модель формозмістового аналізу категорійно-понятійної наступності у дослідженні семантики тексту вказаного комплексу.

Навчально-книжковий комплекс (НКК) – це сукупність структурно та функціонально поєднаних на засадах принципу системності навчальних видань, зміст і структура котрих фіксують у різних системах кодування фрагмент освітнього змісту, що адаптований на смислово-дидактичному рівні до ментального досвіду, вікових та індивідуально-типологічних особливостей, художньо-естетичних потреб й актуальних духовних устремлінь студента [3]. Він також розглядається як складний полікомпонентний інструмент, що складається із системи навчальних видань, котрі об'єднані однією змістово-логічною концепцією навчального предмета і спрямовані на досягнення спільних психолого-педагогічних цілей [2, с. 28; 4]; до котрих перш за все

* Дослідження здійснене у рамках держбюджетної науково-дослідної теми “Психодидактичне проектування змісту та структури навчально-книжкових комплексів для студентів вищих навчальних закладів” (держреєстраційний номер 0111U000597), що виконується на основі наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 30.11.2010 р. № 1177.

належить актуалізація у студентів багатосферного розвитку в наступності оптимального зростання розумового, соціального, екзистенційного і духовного складників особистого потенціалу.

Для постановки культурної та освітньої проблематики проектування НКК нами підібрана наступність афоризмів [7], котрі критеріально розмежовані на смислові блоки, що метафорично охоплюють системні вади і переваги цього вітакультурного інструмента соціалізації особистості.

1. Перший блок сутнісно фіксує потенційні небезпеки, пов'язані із використанням цього культурного продукту. Зокрема, Генрі Луїс Менкен зазначав, що "... головне, чому навчає нас читання книг, це те, що лише дуже небагато з них заслуговують на прочитання". Гай Пліній Цецилій (молодший) стверджував, що "... потрібно читати багато, але не багато що". У цьому контексті також справедливою є теза, що "шлунок набагато мудріший за мозок, оскільки якщо в нього попаде щось шкідливе, то його стонсить, чого не може зробити мозок".

2. Другий блок присвячений традиційній навчальній книзі, що використовувалась донедавна у вітчизніній освітній сфері. Показовою у цьому контексті є цитата родоначальника педагогіки Яна Амоса Коменського, що "... книги – це інструмент насаджування мудрості". Однак Йоганн Вольфганг Гете справедливо вважав, що "... є книги, з яких можна довідатися про все, й нічого не збагнути". А Дмитро Аркадій зауважив, що "... книги бувають як телефонний довідник – повно фактів і ні однієї думки". Водночас насправді "... знання певних принципів компенсує незнання деяких фактів" (К. Гельвецій).

3. Третій блок зорієнтований на НКК як квазісуб'єкта освітньої взаємодії. Згідно з уявленням східного філософа Абу Аль-Джахізома "... книга – це співрозмовник, який не лестить тобі, і друг, котрий не спокушає тебе, і товариш, який тобі не набридне". Максим Горький писав, що "... книга – таке ж явище життя, як і людина, вона – також факт живий, розмовляючий, і тому меншим чином є "реччю", ніж усі інші речі, створені людиною". А французький історик Еміль Фаге зазначав, що "... мистецтво читати – це мистецтво мислити з певною допомогою іншого" (відтак ця сентенція перегукується з ідеєю Л.С. Виготського про "зону найближчого розвитку").

4. Четвертий блок спрямований на дослідження проблем паритетності взаємодії автора і читача, а відтак на потребу формування культури читацької діяльності і культуротворення. Адже за влучним дотепом Віктора Гюго "... деякі володіють бібліотекою, як євнухи володіють гаремом", а Георг Ліхтенберг писав, що "... книга подібна на дзеркало: якщо в неї заглядає осел, то надаремно очікувати, що там з'явиться відображення апостола". Також цікавого видається думка Ю.М. Лотмана, що "... чисельність прочитань розкриває неочікувані резерви смислів, ... а невизначеність і є джерелом нових ідей. З цього погляду, текст, що абсолютно зрозумілий, абсолютно некорисний (рос. – бесполезный)". Так звані пара-

докси автора (за Ф. Ніцше), що шокують читача, знаходяться часто не в книзі автора, а в голові читача. І на завершення цього блоку варто навести думку Джозефа Конрада, який констатував, що "... автор пише тільки половину книги: іншу половину пише сам читач". Відтак *НKK* доречно розглядати як *продукт культури, освітній інструмент окультурення людини і специфічний засіб культуротворення*.

5. П'ятий блок афоризмів висвітлює НKK як потенційний засіб психодуховного розвитку особистості. У цьому контексті можна погодитися із твердженням Люка де Клапье Вовенарга, що "... повна самотності і новизни та книга, котра пробуджує в нас любов до старих істин". Крім того, Анатоль Франс зазначає, що "... у книгах ми віднаходимо лише самих себе". Отож, за Едвардом Далбергом "... книга – це битва душ, а не війна слів".

Для здійснення суто психологічної постановки проблематики проектування сучасних НKK доречно виокремити *змістові центри психологічного проектування НKK*, до котрих перш за все належать семіотика, психологічна герменевтика, психолінгвістика, психосемантика та психодидактика [див. детально 3].

На жаль, деякі науковці розглядають читання тексту як сенсомоторну навичку, а не як активний за суттю і надскладний за структурою процес психічної діяльності, результатом якого і є його розуміння. Оволодіння описовим, побутово-розповідним, науково-пояснювальним, художньо-естетичним чи сакрально-зорієнтованим текстовим повідомленням ставить перед читачем цілком різні задачі і потребує зовсім іншої глибини його внутрішнього опрацювання. Отож перебіг думки здійснюється як внутрішній рух-поступ через цілу низку планів, як перехід думки у слово і слова – в думку [1, с. 963], котрий, з психологічного погляду, є не одномоментним актом, а результатом розгорнутого у часі процесу, що має різні рівні і фази (*рис.*). За Н.В. Чепелевою, читач має перейти від сприймання зовнішньої, поверхневої структури тексту до розуміння його внутрішньої, смислової будови. Відтак, використовуючи різноманітні засоби зовнішньої структури навчальних книг, є змога керувати процесом читання, тобто певним чином унормувати студентське сприймання і розуміння твору [6, с. 48; 4] та запропонувати відповідні процедури його психологічного опрацювання.

У результаті нашого наукового пошуку висновуємо, що студенти у процесі ефективної читацької діяльності мають не тільки знати (розпізнавати) культурні *знаки*, уміти декодувати (читати) *тексти*, нормувати (групувати, переструктурувати, згортати, перекодовувати тощо) письмове повідомлення, а й оперувати *значеннями* на рівні уявлень, понять, суджень та умовиводів, виявляти ціннісне ставлення до породжених *особистісних смислів* і творити (чи коректувати) на цій основі власний *життєвий сенс* [4; 5]. Зазначені психосемантичні інваріанти проектування навчальних книг можуть слугувати критеріями розмежування рівнів оволодіння студентами

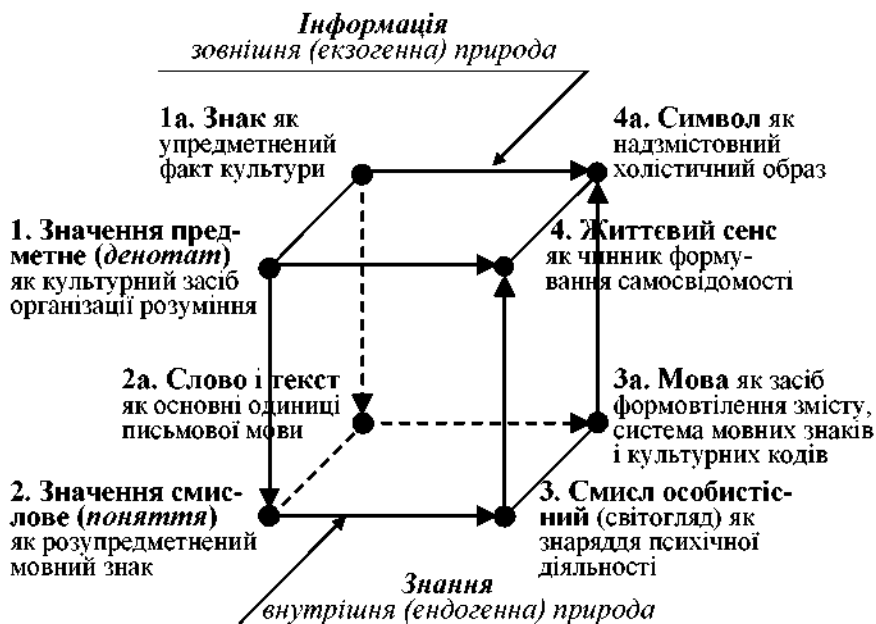

Рис.
Формозмістовий аналіз категорійно-понятійної наступності
у дослідженні семантики тексту НКК (за Г.С. Гіряк)

навчальною інформацією, а відтак й потенційними параметрами ефективної читачкої діяльності останніх.

1. *Выготский Л. С.* Психология развития / Лев Семенович Выготский. - М. : Смысл : ЭКСМО. 2006. – 1136 с. – (Библиотека всемирной психологии).
2. *Гельфман Э. Г.* Психодидактика школьного учебника. Интеллектуальное воспитание учащихся / Э. Г. Гельфман, М. А. Холодная. – СПб. : Питер, 2006. – 384 с. – (ил.).
3. *Гіряк Г. С.* Навчально-книжковий комплекс як предмет психолого-дидактичного дослідження / Г. С. Гіряк // Гуманітарні науки. 2010. – № 1. - С. 38–45.
4. *Гіряк Г. С.* Психосемантичні інваріанти проєктування навчальних книг / Галина Гіряк // Психологія і суспільство. – 2010. – № 1. – С. 183–190.
5. *Фурман А. В.* Психодидактична експертиза модульно-розвивальних підручників : [монографія] / А. В. Фурман, А. Н. Гіряк. – Тернопіль : ТНЕУ, „Економічна думка”, 2009. – 312 с.
6. *Чепелева Н. В.* Технології читання / Наталія Василівна Чепелева. – К. : Главник. 2004. – 96 с.
7. Афоризмы про книги [Электронный ресурс]. – Режим доступа до статті:
<http://letter.com.ua/aphorism/book1.php>